

بسم الله الرحمن الرحيم

فرهنگ اورارتو در شمال غرب ایران

تالیف:

سید علی اصغر میرفتاح

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر

رضا صبوری نوجه‌دهی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر

۱۳۹۰

سرشناسه	میرفتاح ، سیدعلی اصغر. ۱۳۲۲-
عنوان و نام پدیدآور	فرهنگ اورارتو در شمال غرب ایران/تالیف علی اصغر میرفتاح. رضا صبوری نوجه دهمی.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر ۱۳۹۰
مشخصات ظاهری	۱۹۸ص: مصور بخش رنگی
شابک	۳۸۰۰۰ریال: ۹۷۸-۹۶۴-۱۰۰-۰۶۴۸-۰
وضعیت فهرست نویسی: فیا	
موضوع	اورارتو
شناسه افزوده	صبوری نوجه دهمی. رضا. ۱۳۰
شناسه افزوده	دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر
رده بندی کنگره	DSR: ۹۳۳-۱۳۹۰
رده بندی دیویی	۹۵۵/۰۱۲۴:
شماره کتابشناسی ملی	۱۲۹۵۰۳۲

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

نام کتاب :	فرهنگ اورارتو در شمال غرب ایران
مولف:	سید علی اصغر میرفتاح - رضا صبوری نوجه دهمی
طراح جلد:	آرش جوادی
نوبت چاپ :	اول
سال نشر:	بهار ۱۳۹۰
تیراژ:	۲۰۰۰ نسخه
تحریر رایانه ای و صفحه آرایی:	شرکت ابهر نت
ناشر:	دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر
لیتوگرافی، چاپ و صحافی :	سازمان چاپ دانشگاه آزاد اسلامی
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۱۰۰-۰۶۴۸-۰
قیمت :	۳۸۰۰۰

شناخت فرهنگ سرزمین مقدس ایران همواره دلنشینی و گرایی و شیرای دارد. از این رو هر اثر تاریخی نغمه ایست گوشنواز و دل انگیز که همه از آن لذت می برند. مسلمانان "باستان شناسان این نغمه را راحت تر و روان تر از دیگران لمس می کنند و گوشش دارند تا دیگران هم بشنوند و هم لمس کنند. نوشته پیش رو که شرح مختصری از آثار دوره اورارتو است تقدیم به کلیه باستان شناسان ارجمند می شود.

پیشگفتار

سرزمین ایران جلوه گاه تاریخ است و عرصه فرهنگ، به پهنای حضور انسان از ۸۰۰۰۰۰ سال پیش تاکنون. این سرزمین مقدس با فراز و نشیبی که دیده همواره ایران بود و ایران خواهد بود. بی گمان معرفی مناسب آثار فرهنگی و تاریخی گذشته ایران باید به نحوی مورد توجه قرار گیرد که در راستای شناخت و معرفی ارزش های فرهنگی نهفته در آن باشد. بنابراین اولین گام در راه رسیدن به این اهداف شناخت آن ها به طریق علمی است.

به طوریکه می دانیم کلیه آثار فرهنگی به صورت اشیاء قدیمی، بناهای تاریخی و تپه های باستانی گواهی از پیشینه تاریخی سرزمین ایران است. شناخت و نگهداری آن ها یک امر کاملاً ملی است. بعضی از این آثار به اقوام و دولت هایی تعلق دارند که خاستگاه آن ها در خارج از فلات ایران است. اما شاهدی از توانی ملت ایران در مستحیل کردن آنها در داخل فرهنگ غنی ایران است اینگونه آثار اکثراً در مرزهای ایران پراکنده اند.

از فرهنگ و تمدن اوراتور در ناحیه شمالغرب ایران آثاری باقی مانده است که مبین حضور آن ها همزمان با دولت ماد است. فرهنگ و تمدن اوراتور که باسط ماد به طور کامل متفرض گردید دارای ویژگیهایی است که آثار نفوذ آن تا دولت هخامنشی کشیده شده است. شناخت این فرهنگ برای نخستین بار در سال ۱۳۴۷ هنگامیکه نماینده ایران در کاوش های باستان شناختی هفت وان تپه شهرستان سلماس (شاپور سابق) بوم حاصل شد و با بازدید از کاوش های آثار اوراتوری بسطام شهرستان خوی شناختی بیشتر بدست آمد. این شناخت به صورت علاقه باقی بود تا اینکه در سال ۱۳۸۸ آقای صبوری اظهار علاقه کردند که فرهنگ و تمدن اوراتور در حوزه شمالغرب کشور را مشترکین مورد بررسی و مطالعه قرار دهیم نوشتار حاضر حاصل این همکاری است که امید است مورد قبول صاحب نظران قرار گیرد تا باشد با راهنمایی آنان کاستی ها تکمیل گردد.

با سپاس از دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر که حاصل این تلاش را در اختیار باستان شناسان و پژوهشگران قرار می دهد شایسته است از ریاست محترم دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر جناب آقای دکتر بداله رجائی، معاونت محترم پژوهشی جناب آقای مهندس فرید عسگری و نیز همراهی جناب آقای مهندس اردشیر حاجی خانی مدیر انشارات علمی تشکر و سپاسگذاری نمایم.

میرفتاح - صبوری

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ث	پیشگفتار
	فصل اول: جغرافیا و زمین‌ریخت‌شناسی، شمال غرب ایران
۲	جغرافیا در پژوهش‌های باستان‌شناسی
۳	جغرافیای شمال غرب ایران
۵	عوارض طبیعی شمال غرب ایران
	فصل دوم - باستان‌شناسی شمال غرب ایران از دوران پیش از تاریخ تا ورود اقوام اورارتو
۱۲	پیش از تاریخ شمال غرب ایران تا دوران عصر مفرغ
۱۳	شمال غرب ایران در دوران مفرغ و عصر آهن
۲۰	محوطه‌های هزاره دوم و اول ق.م. تالش
۲۳	اقوام ساکن در شمال غرب ایران و معاصر با دولت اورارتو
	فصل سوم - ظهور دولت اورارتو و نفوذ آن به قفقاز و شمال غرب ایران
۳۲	اتحادیه نائیری
۳۲	تغییر فرم اتحادیه نائیری به کشور اورارتو
۳۵	پادشاهان اورارتو، و تحولات جدید منطقه‌ای
۳۵	آرامو
۳۶	ساردوری اول

۳۶	ایشیونی و منوآ و نخستین گامها بسوی شمال غرب ایران
۴۰	منوآ و توجه به قفقاز در ادامه پیشروی های ایشیونی
۴۳	آرگیشتی اول و تسلط بر دریاچه ارومیه
۴۶	ساردوری دوم و تسلط کامل بر ارمنستان
۵۰	روسای اول و اتحاد با ماد
۵۲	آرگیشتی دوم و ثبات سیاسی اورارتو
۵۳	روسای دوم اتحاد با کیمری ها، جنگ با سکاها
۵۳	پادشاهان دوران بابانی
	فصل چهارم - هنر و معماری اورارتویی، در شمال غرب ایران
۶۲	محوطه های استقراری و معماری اورارتویی شمال غرب ایران
۶۴	محوطه ها و تپه های باستانی با دوره فرهنگی استقرارهای اورارتویی در شمال غرب ایران
۷۰	قلعه های اورارتویی
۸۱	صخره تراشی های پراکنده اورارتویی
۸۲	راهدارخانه های اورارتویی
۸۳	تاسیسات آبرسانی
۸۴	سفالگری و یافته های سفالی اورارتویی
۸۸	فلزکاری اورارتو
۹۰	معرفی و تحلیل جنگ افزارهای اورارتویی
۱۲۳	معرفی و تحلیل زیورآلات فلزی اورارتو
۱۴۱	معرفی و تحلیل ظروف فلزی و اشیا روزمره
	فصل پنجم - کتیبه ها و مفاهیم فرهنگی اسناد نوشتاری، اورارتو
۱۵۴	زبان اورارتو
۱۵۴	خط اوراراتو
۱۵۴	ویژگی ها و فرم کلی کتیبه های اورارتو

۱۵۵	مفاهیم دینی در کتیبه‌های اورارتو
۱۵۶	کتیبه‌های اورارتویی در شمال غرب ایران
۱۵۷	کتیبه‌های ایشونی
۱۵۷	کتیبه مشترک ایشونی و منوآ
۱۵۹	کتیبه‌های منوآ پسر ایشونی
۱۶۱	کتیبه‌های آرگیشتی اول پسر منوآ
۱۶۲	کتیبه‌های ساردوری دوم پسر آرگیشتی
۱۶۳	کتیبه‌های روسا اول پسر ساردوری
۱۶۶	کتیبه‌های آرگیشتی دوم پسر روسا
۱۶۸	کتیبه‌های روسا دوم پسر آرگیشتی
۱۷۰	کتیبه‌های ساردوری سوم پسر روسا
۱۷۰	کتیبه‌های اورارتویی با گاهنگاری نامشخص

فصل ششم - نگرش تحلیلی بر عوامل حضور دولت اورارتو در شمال غرب ایران

فهرست تصاویر

صفحه	عنوان
۵	تصویر ۱: نقشه کوه‌شناسی شمال غرب ایران
۱۲	تصویر ۲: نقشه محوطه‌های پیش از تاریخ شمال غرب ایران
۱۵	تصویر ۳: نقشه توزیع محوطه‌های هزاره دوم ق.م. در شمال غرب ایران
۲۴	تصویر ۴: قلمرو اقوام و حکومت‌های منطقه‌ای در هزاره دوم و اول پیش از میلاد
۳۷	تصویر ۵: قلمرو اورارتو در دوران آرامو
۳۸	تصویر ۶: قلعه وان - توشیا
۳۸	تصویر ۷: گستره دولت اورارتو در دوران زمامداری ساردوری I
۴۵	تصویر ۸: دولت اورارتو در دوران پادشاهی ایشپونی و منوآ
۴۶	تصویر ۹: گسترش اورارتو در جنوب شرقی و شمال شرقی توسط آرگیشتی I
۴۸	تصویر ۱۰: گسترش کشور اورارتو در مرزهای شمال شرقی توسط ساردوری II
۴۸	تصویر ۱۱: گسترده‌گی چشمگیر کشور اورارتو در دوران اقتدار ساردوری II
۴۹	تصویر ۱۲: سرزمین‌های باقیمانده از کشور اورارتو پس از شکست‌های ساردوری II از نیگلات پلیسر
۵۱	تصویر ۱۳: پیشروی‌های روسا I در بین سالهای ۷۳۵-۷۱۵ ق.م.
۵۲	تصویر ۱۴: هجوم کیمری‌ها از شمال و شکست روسا I در برابر سارگن طی سالهای ۷۱۵-۷۱۳
۵۵	تصویر ۱۵- درگیری اورارتو با سکاها و کیمری‌ها در دوران سلطنت آرگیشتی II
۵۵	تصویر ۱۶: کشور اورارتو در دوران پادشاهی ساردوری III
۵۶	تصویر ۱۷: کشور اورارتو در دوران پادشاهی روسا III
۶۴	تصویر ۱۸: نقشه محوطه‌های اورارتویی ایران
۷۳	تصویر ۱۹: نقشه عمومی بسطام و اطراف آن
۸۷	تصویر ۲۰: سفال قرمز براق اورارتو

- تصویر ۲۱: خمره‌های اورارتویی ۸۷
- تصویر ۲۲: کلاهخود مفرغی آیانیس ۹۳
- تصویر ۲۳: کلاهخود اورارتویی مکشوفه از کارمیر بلور ارمنستان ۹۳
- تصویر ۲۴: تصویر و طرح کلاهخود مفرغی موزه آذربایجان تبریز ۹۴
- تصویر ۲۵: تصویر و طرح کلاهخود شماره ۱ موزه رضا عباسی ۹۷
- تصویر ۲۶: طرح کلاهخود اورارتویی مکشوفه از محوطه کارمیر بلور ارمنستان ۹۷
- تصویر ۲۷: تصویر کلاهخود اورارتویی مکشوفه از کارمیر بلور ارمنستان با کتیبه نام پادشاه ۹۷
- تصویر ۲۸: تصویر و طرح کلاهخود شماره ۲ موزه رضا عباسی ۱۰۴
- تصویر ۲۹: تصویر کلاهخودهای سربازان اورارتویی، بر روی دروازه بالاوات ۱۰۴
- تصویر ۳۰: تصویر و طرح کمر بند موزه ارومیه ۱۱۱
- تصویر ۳۱: تصویر و طرح کمر بند شماره ۱ موزه رضا عباسی ۱۱۲
- تصویر ۳۲: تصویر و طرح کمر بند شماره ۲ موزه رضا عباسی ۱۱۳
- تصویر ۳۳: تصویر و طرح سرنیزه آهنی بسطام ۱۱۷
- تصویر ۳۴: سرنیزه آهنی اورارتویی مکشوفه از شرق آناتولی ۱۱۸
- تصویر ۳۵: تصویر و طرح سربیکان آهنی برگی شکل بسطام ۱۱۹
- تصویر ۳۶: نمونه سربیکانهای آهنی مکشوفه از بسطام ۱۱۹
- تصویر ۳۷: تصویر و طرح سربیکان چهاروجهی آهنی بسطام ۱۲۰
- تصویر ۳۸: تصویر و طرح سربیکان مفرغی بسطام ۱۲۰
- تصویر ۳۹: قالب‌های سنگی، مخصوص ریخته‌گری سربیکان، شرق آناتولی ۱۲۱
- تصویر ۴۰: نمونه سربیکانهای نیمه نخست هزاره اول ق.م. شرق آناتولی ۱۲۱
- تصویر ۴۱: نتیجه آزمایش تجزیه عنصری سربیکان محوطه قره‌جه‌لو ۱۲۳
- تصویر ۴۲: تصویر و طرح پلاک اورارتویی موزه آذربایجان ۱۲۷
- تصویر ۴۳: تصویر و طرح دستبند تول نالش ۱۲۸
- تصویر ۴۴: تصویر و طرح دستبند آهنی بسطام ۱۲۸
- تصویر ۴۵: تصویر و طرح دستبند مفرغی سنگر ۱۳۲
- تصویر ۴۶: تصویر و طرح انگشتر بسطام ۱ ۱۳۲

۱۳۲	تصویر ۴۷: تصویر و طرح انگشتر بسطام ۲
۱۳۲	تصویر ۴۸: تصویر و طرح انگشتر بسطام ۳
۱۳۳	تصویر ۴۹: تصویر و طرح انگشتر بسطام ۴
۱۳۳	تصویر ۵۰: تصویر و طرح انگشترهای سه گانه سنگر
۱۳۸	تصویر ۵۱: تصویر و طرح شی آویز مانند؟ اورارتویی
۱۳۸	تصویر ۵۲: تصویر و طرح سنجاق زنجیردار
۱۳۹	تصویر ۵۳: سنجاق زنجیردار اورارتویی شرق آناتولی
۱۳۹	تصویر ۵۴: تصویر و طرح سنجاق با سرگرفتن (عقاب)
۱۳۹	تصویر ۵۵: سنجاق با سرگرفتن اورارتویی، شرق آناتولی
۱۴۰	تصویر ۵۶: تصویر و طرح موجین
۱۴۰	تصویر ۵۷: موجین، متعلق به هزاره اول مکشوفه از شرق آناتولی
۱۴۰	تصویر ۵۸: تصویر و طرح مهر آویزی، اورارتویی
۱۴۰	تصویر ۵۹: مهر آویزی، اورارتویی، پاتوس در شرق آناتولی
۱۴۶	تصویر ۶۰: تصویر و طرح شی ظرف مانند بسطام ۱
۱۴۶	تصویر ۶۱: تصویر و طرح شی ظرف مانند بسطام ۲
۱۴۶	تصویر ۶۲: تصویر و طرح ظرف با نقوش خیاهای سنگر
۱۴۷	تصویر ۶۳: تصویر و طرح ظرف با نقوش خیاهای موزه ارومیه ۱
۱۴۷	تصویر ۶۴: تصویر و طرح ظرف با نقوش خیاهای موزه ارومیه ۲
۱۴۷	تصویر ۶۵: تصویر و طرح ظرف با نقوش خیاهای موزه ارومیه ۳
۱۴۸	تصویر ۶۶: تصویر و طرح ظرف با نقوش خیاهای موزه ارومیه ۴
۱۴۹	تصویر ۶۷: تصویر و طرح شی نعلی شکل بسطام
۱۷۴	تصویر ۶۸: خدای خالدی
۱۷۴	تصویر ۶۹: استل کله‌شین
۱۷۴	تصویر ۷۰: کتیبه صخره‌ای رازلیق
۱۷۴	تصویر ۷۱: دستبند تالش
۱۷۵	تصویر ۷۲: کتیبه نویافته کلاهخود رضا عباسی